

УДК 336.71

Семенча І.Є.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара*

Головченко А.М.

*студентка
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

LIQUIDITY OF BANKING SYSTEM IN CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сучасний стан ліквідності банківської системи України. Досліджено інструменти грошово-кредитної політики, що призвели до її зниження (зростання інфляції, масовий відтік депозитів, неефективні адміністративні рішення, різке збільшення облікової ставки, ліквідація великої кількості банків, зростання недовіри до банківської системи, зменшення коштів на коррахунках Національного банку України) та підтримано проведення операцій з купівлі чи продажу центральним банком іноземної валюти, надання «кредитних канікул» банкам, збільшення обсягів обов'язкових резервів, мобілізацію коштів. У результаті дослідження надано рекомендації щодо підвищення рівня ліквідності банківської системи України та забезпечення її нормального функціонування в умовах фінансової нестабільності.

Ключові слова: банківська система, банківська ліквідність, фінансова криза, облікова ставка, обов'язкові резерви, рефінансування.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализировано современное состояние ликвидности банковской системы Украины. Исследованы инструменты денежно-кредитной политики, которые привели к ее снижению (рост инфляции, массовый отток депозитов, неэффективные административные решения, резкое увеличение учетной ставки, ликвидация большого количества банков, возрастание недоверия к банковской системе, уменьшение средств на корсчетах Национального банка Украины) и поддержано проведение операций по покупке или продаже центральным банком иностранной валюты, предоставления «кредитных каникул» банкам, увеличение объемов обязательных резервов, мобилизации средств. В результате исследования даны рекомендации по повышению уровня ликвидности банковской системы Украины и обеспечения ее нормального функционирования в условиях финансовой нестабильности.

Ключевые слова: банковская система, банковская ликвидность, финансовый кризис, учетная ставка, обязательные резервы, рефинансирование.

ANNOTATION

The article analyzes the liquidity of the banking system of Ukraine. The instruments of monetary policy that led to its decline were studied (inflation rising, massive outflow of deposits, inefficient administrative decisions, a sharp increase in the discount rate, the elimination of a large number of banks, growing distrust in the banking system, reducing of the funds on correspondent accounts of the National Bank of Ukraine) and the operations as to purchase or sale of foreign currency by the central bank were supported, providing "vacation credit" to the banks, increasing of required reserves, mobilization of funds. The study provided recommendations as to enhancing of the banking system of Ukraine liquidity and ensuring its proper functioning in terms of financial instability.

Keywords: banking system, banking liquidity, financial crisis, discount rate, required reserves, refinancing.

Постановка проблеми. Втрата банком своєї ліквідності може стати причиною втрати коштів або навіть банкрутства значної кількості його клієнтів. Це робить банківську ліквідність проблемою не лише економічного, а й суспільного значення, що потребує постійного контролю та аналізу стану. Особливо актуальним це питання постає в період нестабільності економіки, коли відбуваються постійні коливання та непрогнозовані рухи грошової маси всередині самої банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує багато праць, присвячених дослідженню ліквідності банківської системи та управління нею, вітчизняних та зарубіжних науковців і аналітиків.

Публікації останніх років стосуються визначення стану ліквідності, динаміки цього показника, регулювання та управління ліквідності банківської системи. Як приклад, можна виділити дослідження економістів сучасності А.В. Білюк [6], Н.І. Козьмук [7], В.О. Онищенко та Ю.С. Довгаль [8], Т.І. Євенко [1], О.А. Криклій та Д. О. Рябіченко [2], М.С. Лукашевич [3], Л.Г. Олещенко [4], Є.М. Скок [5] та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах загострення кризи 2014 р. нестабільність ситуації в країні знову почала загрожувати ліквідності комерційних банків та банківської системи в цілому. При чому проблема формування ліквідності комерційних банків в Україні є актуальна як у відношенні недостатньої, так і надлишкової ліквідності. Суттєво зростає необхідність аналізу ліквідності банківської системи, оскільки її коливання можуть спричинити втрату коштів або банкрутство банків.

Метою статті є дослідження стану ліквідності банківської системи України, визначення факторів, що впливають на формування ліквідності комерційних банків України на сучасному етапі, розробка рекомендацій щодо інструментів забезпечення її достатнього рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні Україна переживає не прості часи як в соціальній, економічній, фінансовій сфері, так і в банківському секторі. Однією з найгостріших проблем банківської системи є формування та збереження ліквідності комерційних банків України. Головним завданням і проблемою для Уряду постає стабілізація національної валюти. Вживані заходи та інструменти впливу за останній рік призвели до зниження ліквідності банківської системи в цілому.

Під час аналізу цієї статті до уваги бралися дані за 5 місяців 2015 р. для визначення найсвіжіших та найактуальніших проблем з ліквідністю, що є результатом впливу багатьох чинників на банківську систему України. Серед них можна виділити нестабільну політичну ситуацію, нерозвиненість в Україні фондового ринку, різке падіння курсу гривні та рівня життя населення, слабка диверсифікація активів комерційних банків. Комплексно ж усі ці чинники забезпечили тенденцію до загального зменшення ліквідності банківської системи. Розглянемо деякі інструменти та фактори, що сприяли її збереженню або зниженню.

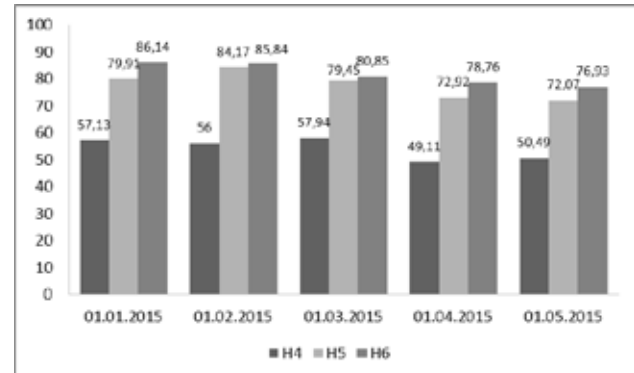
Підтримання ліквідності відбувалось через проведення операцій з купівлі чи продажу Національним банком України (НБУ) іноземної валюти. У такому випадку валютні операції мають здійснюватись не з метою підтримки стабільності курсу гривні відносно іноземної валюти, як це відбувається зараз, а саме задля підтримки ліквідності банківської системи в межах, близьких до оптимального рівня.

Заходом, що сприяє збереженню і підвищенню ліквідності банківської системи, є вивід неплатоспроможних банків з ринку. Така політика розпочалася з початку 2014 р. і вже наприкінці цього року було 163 банки, тобто за рік було ліквідовано 17 банків, отже, на 1 травня 2015 р. їх кількість зменшилась до 145, тобто на 18 банків. Як бачимо, менше ніж за півроку, було ліквідовано банків більше ніж за 2014 р. З одного боку, такий інструмент впливає на оздоровлення банківської системи та одночасно є свідченням її кризи. Але, з іншого боку, така ситуація негативно впливає на довіру до банківської системи, провокуючи подальший відтік депозитів та зниження ліквідності банківської системи.

Параметри монетарної програми передбачають активне використання стерилізаційних інструментів для абсорбції надлишкової ліквідності банківської системи з метою нівелювання інфляційного та девальваційного тиску. Отже, одним з таких інструментів є регулювання рівня облікової ставки, що передусім спрямована на зміну попиту на гроші через вплив на ринкову відсоткову ставку і відповідно є ціною грошей. Із 4 березня 2015 р. підвищено облікову ставку з 19,5% до 30,0% річних з відповідним коригуванням процентних ставок за активними та пасивними операціями НБУ з регулювання ліквідності банківської системи [11].

Наступним інструментом впливу на ліквідність є заходи щодо збільшення обсягів обов'язкових резервів банків, що сприятиме зменшенню обсягу вільної ліквідності. Правління НБУ очікувало збільшення резервів з березня до квітня на 12 млрд грн, але резерви із 1 січня 2015 р. до 10 червня 2015 р. збільшились лише 2,4 млрд грн і становили 41,8 млрд грн.

Про зменшення ліквідності банківської системи говорять і нормативи, що встановлює НБУ, які мають бути обов'язково дотримані (рис. 1).

Рис. 1. Нормативи ліквідності з 1 січня 2015 р. до 1 травня 2015 р., %

Джерело: [12]

Якщо на 1 січня 2015 р. норматив миттєвої ліквідності (значення не менше 20%) склав 57,13%, то на 1 травня 2015 р. показник зменшився до 50,49%. Норматив поточної ліквідності (значення не менше 40%) на початок 2015 р. був 79,92%, а на 1 травня 2015 р. становив 72,07%. Норматив короткострокової ліквідності (має бути не менше ніж 60%) на 1 січня 2015 р. становив 86,14%, а на 1 травня 2015 р. зменшився до 76,93%. Різне зниження нормативів ліквідності спостерігається саме з моменту підвищення облікової ставки до 30%, тобто ці дані є підтвердженням виконання завдання монетарної програми, що передбачає абсорбцію надлишкової ліквідності.

Рис. 2. Сальдо операцій НБУ (підтримка – мобілізація) у 2007 – I кв. 2015 р., млрд грн

Джерело: [13]

Нині НБУ активно мобілізує кошти, якщо на 1 січня 2015 р. було мобілізовано 340 165 млн грн, то за I кв. – вже 621 608 млн грн. Мобілізація коштів спрямована на підтримку ліквідності банківської системи (рис. 2).

Індикатором, що вплинув на зменшення ліквідності банківської системи, є відтік депозитів. Ситуація з відтоком депозитів в іноземній валюті є набагато складнішою порівняно з депозитами в національній, що ще більше загострюється зовнішніми чинниками. Банківська система України протягом 2014 р. втратила 10 млрд дол. США депозитів, або 34% від усіх депозитів в іноземній валюті на початок 2014 р. Щодо поточного року, то приріст валютних депозитів за I кв. 2015 рр. знизився на 14,4%, а всього обсяг склав 16 млрд дол. США, а гривневих – на 5,7% з обсягом 348,1 млрд грн:

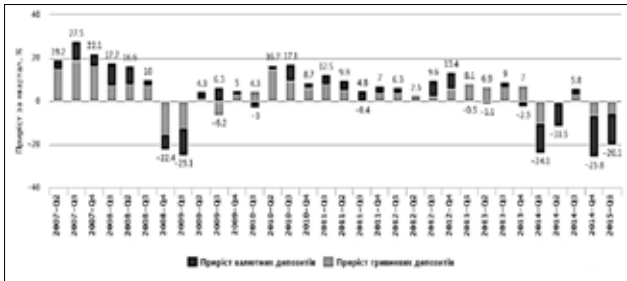

Рис. 3. Приріст депозитів з 2007 – I кв. 2015 рр., %
Джерело: [14]

Таке постійне зниження залишків депозитів в іноземній валюті призводить до зниження валютної складової ліквідності банківської системи та неможливості виконання банками своїх зобов'язань в іноземній валюті. Таку тенденцію підтверджує і практика роботи банківських установ із другої половини 2014 р., тоді ряд банків відчули брак валют і затагнули видачу депозитів або пропонували отримувати валютні депозити в національній валюті.

Додатковим фактором, що спонукає процес відтоку депозитів з банківської системи, є оподаткування доходів за депозитами із 1 серпня 2014 р., оскільки ті відсотки, що нараховуються, не покривають рівня офіційної інфляції, яка за підсумками 2014 р. склала 24,9% [10], а за квітень 2015 вже сягнула 14%.

Зростаючий рівень інфляції призвів до зростання ставок за депозитами, що й призвело до здорожчання кредитів. Девальвація гривні призвела до посилення трансакційних мотивів населення, а нестабільна політична ситуація – до бажання населення достроково забрати свої, вже вкладені, депозити.

Протягом 2014 р. спостерігалось збільшення коштів на коррахунках НБУ з 25–35 млрд грн. Таке зростання відбувалося за рахунок отримання великих обсягів рефінансування від НБУ як у вигляді кредитів овернайт, так і стабілізаційних кредитів. А за даними травня

2015 р. обсяг коштів зменшився на 5,8% до 25,6 млрд грн [15], що свідчить про зменшення обсягів рефінансування. Підтвердженням цьому є зниження обсягів на ринку міжбанківського кредиту на 2,9%.

Одним із заходів збереження ліквідності, на нашу думку, є те, що НБУ встановив графік погашення банками кредитів для підтримки ліквідності, за якими їм було надано «кредитні канікули» до 10 червня 2015 р. Регулятор зазначив, що введення «кредитних канікул» сприяло збереженню ліквідності банківської системи та забезпеченню виконання банками своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами [9].

Отже, прогнозом стану ліквідності на найближчий квартал є те, що він знаходиться під тиском. Саме тому необхідним є визначення деяких рекомендацій стосовно управління активами та пасивами: проведення більш обережного розширення обсягів активних операцій для зниження ризику неповернених кредитів; розширення пасивних операцій переважно за рахунок залучених коштів, адже за останній період спостерігався відтік депозитів; поступове зниження обсягів позичкових операцій на міжбанківському ринку, оскільки облікова ставка є надто високою для банків.

Вважаємо неефективним в умовах кризи оподаткування доходів за банківськими вкладками, оскільки це сприяє відтоку депозитів із системи та створює додатковий тиск на ліквідність як окремих банків, так і всієї банківської системи.

Впровадження банками України виваженої депозитної політики, спрямованої на стабілізацію депозитного портфеля, можна розглядати як варіант. Тоді можливо використовувати досвід країн, що вже знаходились у ситуації фінансової нестабільності. Наприклад у Казахстані у 2005 р. Національний банк як основний інструмент грошово-кредитної політики використовував депозити, на які розміщалися кошти банків, також було запроваджено адміністративну практику прив'язки максимальних процентних ставок винагороди по залучених депозитах (вкладах) фізичних осіб, повернення яких гарантується Казахстанським фондом гарантування депозитів, до офіційної ставки рефінансування [16].

Необхідно відмінити обмеження щодо обсягів готівкових коштів, які можуть отримувати клієнти зі своїх валютних рахунків в банківських установах, оскільки це лише загострює недовіру населення до банківського сектору.

Висновки. Отже, за результатом аналізу, дійшли висновку, що в умовах фінансової нестабільності спостерігається погіршення стану ліквідності банківської системи через втілення основних засад грошово-кредитної політики. Тобто основними причинами зниження ліквідності банківської системи України у перші п'ять місяців 2015 р. стали: зростання інфляції, масовий відтік депозитів, неефективні

адміністративні рішення, різке збільшення облікової ставки, ліквідація великої кількості банків, зростання недовіри до банківської системи, зменшення коштів на коррахунках НБУ, девальвація національної грошової одиниці, неефективний менеджмент активів та пасивів окремих банківських установ.

Визначили, що підтримання ліквідності відбувалось через проведення операцій з купівлі чи продажу Національним банком іноземної валюти, надання «кредитних канікул» банкам, збільшення обсягів обов'язкових резервів, а також мобілізація коштів НБУ. Отже, ліквідність банківської системи є складним і динамічним явищем, що безпосередньо залежить від загального стану економіки та при цьому може виступати і однією з серйозних причин поглиблення економічної кризи.

Для підвищення рівня ліквідності банківської системи необхідно впровадити ефективну та виважену депозитну політику, а саме скасувати оподаткування доходів за вкладками, прив'язку максимальних процентних ставок винагороди із залучених депозитів (вкладів) фізичних осіб, а також обмеження отримання готівкових коштів за вкладками.

Напрямок подальших розвідок бачимо подальше узагальнення тенденцій, що відбуватимуться зі станом ліквідності у банківській системі України, з метою узагальнення специфічного досвіду в її діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Євенко Т.І. Управління ліквідністю банківських установ / Т.І. Євенко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 1–2(2). – С. 27–30.
- Криклій О.А. Комплексний підхід до формування механізму управління ліквідністю банку на основі адаптивної моделі / О.А. Криклій, Д.О. Рябіченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 250–255.
- Олещенко Л.Г. Сучасний стан та проблеми ліквідності банківської системи України [Електронний ресурс] / Л.Г. Олещенко // Ефективна економіка. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2213>.
- Скок Є.М. Ліквідність банківської системи та операції, що призводять до її зміни / Є.М. Скок // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – Вип. 2(10). – С. 71–76.
- Лукашевич М.С. Планування ліквідності банку в системі управління нею / М.С. Лукашевич // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 5. – С. 113–119.
- Білюк А.В. Дослідження методичних аспектів регулювання ліквідності банку / А.В. Білюк // Сучасні питання економіки і права – 2012. – № 1. – С. 113–116.
- Козьмук Н.І. Оцінювання стану ліквідності банківської системи і чинників, які на неї впливають / Н.І. Козьмук // Європейські перспективи – 2014. – № 3. – С. 28–40.
- Онищенко В.О. Стан та особливості формування ліквідності комерційних банків України у сучасних умовах / В.О. Онищенко, Ю.С. Довгаль, В. Тітович // Фінансовий простір. – 2015. – № 1. – С. 204–209.
- Сьогодні у банків скінчилися «кредитні канікули» [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/1087805-sogodniu-bankiv-zakinchilisya-kreditni-kanikuli.html>.
- Шварц О.В. Ліквідність банківської системи України в умовах економічної кризи / О.В. Шварц // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 291–297.
- Прес-реліз від 03.03.2015 р. [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво НБУ. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/article/15111480?annId=15111481&timestamp=1425396700000>.
- Значення економічних нормативів по системі банків України за 2015 рік [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво НБУ. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=13697659.
- Аналіз банків України: огляди, графіки, факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/analiz-bankiv/bankivska-statystyka/likvidnist-bankivskoyi-sistemi>.
- Інфографіка: динаміка депозитів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/operatsiyi-bankiv/depozyty/infografika-dinamika-depozitiv-v-ukrayinii>.
- Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за травень 2015 року [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет представництво НБУ. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14716110&cat_id=58038.
- Об утверждении Правил минимальных резервных требований : постановление Правления Национального банка Республики Казахстан от 27 мая 2006 г. [Электронный ресурс] // Официальный сайт Национального банка Республики Казахстан. – Режим доступа : <http://www.nationabak.kz>.